

ДОБРИЯТ УЧИТЕЛ ГРАДИ МОТИВАЦИЯ

Петя Трифонова-Димитрова

Психологията
 в условията на
 социални промени
 2016

THE GOOD TEACHER BUILDS MOTIVATION

Petya Trifonova-Dimitrova

Abstract: Motivation is the force that makes us achieve our goals and strive for self-improvement. Good teachers know how to motivate their students constructive actions for a brighter future. A motive creates an openness to action, while rationalization and goal-attaining lead to the implementation of human actions.

Keywords: motivation, respect, wisdom, self-improvement, search, actions, destiny.

Мотивирани ли сме да продължим, когато сме загубили идеала си за подражание? Нужно ли е да подражаваш, или е необходимо просто да се възхищаваш и да имаш собствена идентичност? Търсиш отговори, търсиш и мотивация, но няма отговор – всичко е забулено в тъмнина и изходът е някъде там в далечното и непознатото, отвъд всичко, отвъд реалността.

Дали можеш сам да продължиш делото и да даваш, или нямаш сили, дали ще намериш помощ, или никой никога няма да разбере какво търсиш. Кураж и сила може и да има, но къде е онази толкова необходима мотивация за нови действия.

Независимо от факта дали мотивите се осъзнават, или не от субекта, тяхната функция винаги се състои в оценка на жизнено-важните обективни обстоятелства, техния смисъл и значение за личността. Изследванията в областта на мотивацията търсят отговор на въпросите защо различните хора избират различен начин на действие пред традиционно приетия и продължават да действат по избрания начин за дълго време, въпреки че често се сблъскват с трудности

и препятствия. Изводът е, че мотивацията има изключително субективен характер – това, което може да мотивира един човек, може да не повлияе по никакъв начин на друг. Причина за това е фактът, че тя действа чрез незадоволените потребности на индивида, които стоят в основата на човешкото поведение. Мотивацията започва със съзнателно или несъзнателно идентифициране на незадоволената потребност. Следва поставяне на цел, чрез която индивидът вярва, че ще задоволи тази потребност и възприемане на посока за действие, която ще доведе до постигане на набелязаната цел. Тъй като незадоволените потребности при всеки човек са повече от една, те се подреждат по степен на важност, което предопределя последователността и начина на действие. Върху този избор влияние оказват редица фактори – ценностна система, жизнен опит, среда и много други. След като се фокусира върху определена потребност, индивидът определя действия, с които да успее да я задоволи. Когато прецени, че е удовлетворил стремежа си, тази потребност престава да действа като двигател за неговото поведение, нейното място веднага се заема от друга, също незадоволената потребност, за задоволяването на която са необходими други мерки. Именно това определя мотивационния процес като цикличен – мястото на всяка неудовлетворена потребност се заема от друга неудовлетворена потребност.

Терминът „мотивация“ произхожда от латинската дума „*movere*“, която означава действам, подтиквам към действие. В съвременната психология с понятието мотивация се изразява най-общо “насочената активност” на личността. Мотивацията се разглежда като йерархична система на много равнища, в която различните мотиви се намират в единство и взаимодействие. В понятието мотивация обикновено се включват всички видове подбуди: мотиви, потребности, интереси, стремежи, цели, влечения, мотивационни установки или диспозиции, идеали и т.н. Мотивацията има следните функции: подбужда и насочва поведението, като му придава личностен смисъл и значение. Тези функции на мотивацията показват, че тя не само предхожда поведенческия акт, но и присъства на всички негови етапи и звена. Единството на посочените функции е необходимо условие за регулиращата роля на мотивацията в поведението на личността. Общият модел на основните взаимозависими компоненти

на мотивацията включва следните елементи: вътрешна липса на равновесие (потребности, желания и очаквания), поведение, цели, стимули и възнаграждение, които в крайна сметка водят до намаляване на неравномерното задоволяване на потребностите. Този модел осигурява рамка за разбиране на динамичната природа на мотивационния процес.

Смислообразуващата функция е специфично човешка и има централно значение за характера на мотивационната сфера. Структурата на мотивационната сфера се състои от различни изменящи се и намиращи се в различни отношения помежду си елементи (идеали, мотиви, цели, емоции, интереси). Формирането на мотивацията е процес, при който не се извършва елементарно нарастване на положителното или отрицателното отношение към работата, а се реструктурират отделните страни в мотивационната сфера, установяват се нови, по-зрели, понякога противоречиви отношения между тях. Мотивационните процеси могат да се разглеждат на различни равнища и различна степен на съзнавано и несъзнавано. Системният подход има важно теоретическо и практическо значение и предполага разглеждането на мотивацията като йерархична структура на различни равнища. При положение че мотивът се осъзнава от личността той се превръща в мотив-цел и получава актуална подбудителна сила.

Поставянето на цели е специфична характеристика на човешкото поведение. Подобно на мотивите, целите се различават помежду си главно по своето съдържание.

Целта може да се определи като осъзнато, изразено с думи предвиждане на бъдещия резултат от действията. Необходимо е да се отбележи, че мотивите характеризират човешката дейност като цяло, а целите определят отделните човешки действия. Това означава, че целите сами, без наличие на съответен мотив, не определят човешката дейност и поведението на човека. Трябва да се знае, че и най-висшите социални мотиви без наличие на цел остават само благородни стремежи. Мотивът създава нагласата за действие, а осмислянето и реализацията на целите води до изпълнение на човешките действия. Развитието на целеполагането е важен показател, характеризиращ зрелостта и мотивационната сфера на личността.

Завещаните ни готови цели от нашия мъдър Учител, които се приемат от нас, но почти винаги са преосмислени от позицията на

нашия индивидуален жизнен опит. Процесът, при който се извършва преходът на готовите цели, дадени от Учителя към вътрешните цели на нас учениците, се извършва много често стихийно, без необходимия контрол и внимание от страна на нашия Водач, който не може винаги да бъде до нас.

В теорията се използват няколко психологически модела за тълкуване на мотивацията. Първо хедонизъм – това е термин с гръцки произход, който означава наслада. Стремжът към насладата се разглежда от хедонизма като основното движещо начало на човека, което се предава по наследство. На следващо място се нарежда фройдизмът – Фройд е основател на едно от основните течения в психотерапията – психоанализата, според него мотивацията е игра на съзнателното и несъзнателното, на мотиви и инстинкти, като се признава водещата роля на инстинктите. Революционните промени в психологията на личността са свързани с появата и развитието на психодинамичната теория на Зигмунд Фройд. На трето място бихейвиоризмът – последователите смятат, че психологията е наука за човешкото поведение, и то може да бъде обяснено без да бъдат изследвани и познавани вътрешните умствени познания. През двадесети век бихейвиористичните школи се конкурират с психоаналитичното движение. На четвърто, но не на последно място е когнитивизмът – това е подходът за разбирането на ума. Последователите на този подход разглеждат мотивацията като „хедонизъм в бъдеще“. Те използват нови параметри за мотивацията – какви са очакванията, представите, нуждите на човека.

Голяма част от мотивационните теории се основават частично на принципа на хедонизма, според който хората са мотивирани съзнателно да търсят наслада и да избягват страдание и болка. Като отделна и самостоятелна теория за човешката мотивация хедонизмът се оказва незадоволителен. Хедонистите не могат да категоризират стотиците различни действия и последствия в ясно разграничени групи: болка и удоволствие, вследствие на голямото разнообразие на хора. Писането например може да бъде удоволствие за писателите, но то определено е неприятно за много ученици от началните и средните класове. Очевидно в много случаи за наличието на мотивация играят роля и много фактори, които не могат да се

обяснят само с теорията за хедонизма. Поради това са възникнали много други теории, които се опитват да систематизират многото натрупани теоретични познания и практически опит в областта на мотивацията.

Потребностите, наградите, познанието, инстинктите и професионалните характеристики се опитват да обяснят поведението в модерните теории за човешката мотивация. Обособени са две групи мотивационни теории: вътрешни и външни (съдържателни и процесionalни).

Съдържателните мотивационни теории наблягат върху вътрешни фактори, като инстинкти, потребности и удовлетворяването им, които предизвикват целенасочено поведение. Процесионалните мотивационни теории, от друга страна, обясняват как се възбужда и насочва определено поведение чрез взаимодействието индивид – околна среда. Наградите, познанието и професионалните характеристики попадат в категориите на процесionalните мотивационни теории. Съдържателните теории са статични и относително прости, докато процесionalните са динамични и по-сложни. Целта на всяка мотивационна теория е да обясни и предскаже целенасочено поведение.

Определящо значение за мотивацията имат инстинктите. Инстинктите представляват вродени предразположености на даден жив организъм да следва определено поведение. Те не се заучават, а са унаследени фиксирани модели на действие, активизирани от повече или по-малко конкретен набор от вътрешни или външни стимули. Според Зигмунд Фройд поведението се определя предимно от несъзнателни или инстинктивни мотиви, той говори за инстинкта към смъртта, инстинкта към живота и т.н. Теориите, основаващи се на инстинктите, са критикувани от учени в областта на развиващата се в края на 20-те години наука психология. Теорията за инстинктите постепенно отстъпва място на теорията за потребностите.

Пирамидата на потребностите е йерархична система на потребностите на човека, съставена от американския психолог Ейбрахам Маслоу. Тази система е представена за първи път в статията му от 1943 година “Теория на човешката мотивация”. Въпреки че е базирана на клинични наблюдения върху нервнболни пациенти, впоследствие тя се използва за обяснение на целия спектър на човешкото поведение. Маслоу е един от основателите на трансперсоналната психология. Той твърди, че мотивацията е функция на пет основни потребности:

1. Физиологични – жизненоважните за човешкото съществуване храна, вода, сън, здраве и секс. Те се намират в основата на пирамидата над тях се градят останалите така наречени по-висши потребности.

2. Екзистенциални – подслон, безопасност и обезпеченост

3. Социални: социални връзки, общуване, привързаност, загриженост за другите и внимание към себе си. Желанието да обичаме и да бъдем обичани.

4. Престижни: самоуважение, уважение от страна на другите, признание, постигане на успех и висока оценка, развитие в работата. Тук се включват потребностите от самоувереност и сила.

5. Духовни: познание, себerealизиране, самоусъвършенстване

Той рисува своята пирамида и тези пет вида потребности са подредени във възходящ ред. Маслоу вярва, че човешките потребности възникват по предсказуем, стъпаловиден начин и нито едно от стъпалата не може да бъде пропуснато или заменено от друго. Ако потребностите от по-ниско ниво не са удовлетворени, човек не може да премине на потребностите от по-високо ниво. Когато физиологичните нужди на един човек са относително задоволени, възниква потребност от безопасност и т.н. Този процес продължава докато възникне потребността от самоусъвършенстване, която е на върха на пирамидата. Маслоу разглежда последната като недостижима, защото никой не може да достигне съвършенството. Пирамидата на Маслоу се корени в американската култура, тя не е задължително да съответства на значително различаващи се култури. В тази теория се забелязва погрешно схващане в постоянството на йерархията на потребностите. Самият автор смята, че има изключения и че поведението може да се мотивира от няколко потребности едновременно. В противен случай човечеството би било предсказуемо.

Според Ерих Фром психоаналитик от второ поколение и представител на групата на неопсихоаналитиците, основната цел на всяко човешко действие и поведение е самоусъвършенстването, то може да бъде достигнато с цената на икономическа и стопанска сигурност. Тази идея е залегнала във философията на Фром за същността на човека. Тук се наблюдава препокриване с пирамидата на Маслоу,

при която на най-високото стъпало стои това заветно самоусъвършенстване, което може да бъде постигнато само чрез постигане на физическите, екзистенциалните, социалните и престижните потребности.

Всичко случващо се с човешкия организъм се базира на вероятности и най-вече това е присъщо за психичното му състояние. Физиолозите дават следния пример: всички живи организми са прекалено сложно устроени, за да могат да бъдат вкарани в определени и предвидени рамки на поведение, може да се ползват единствено вероятности. Всичко това трябва да се наблюдава и анализира в процеса на работата и да се извеждат съответните изводи относно влиянието на работната среда върху поведението и мотивацията на служителите. Необходимо е по възможност по-често да се експериментира и резултатите от експеримента да се подлагат на постоянен анализ и коментар. Всяко едно поведение е предизвикано от определено действие, при откриване на първопричината може да се направи предположение за евентуална развръзка.

„Осъзнай своите неспособности, направи възможното, за да ги преодолееш, а ако не успееш, живеи, без да им обръщаш внимание и насочи енергията си към позитивните дарби и способности, които имаш!“ (Стойков, Илия. Обща психопатология). Нека се замислим върху тези думи и с ръка на сърцето да признаем, колко често виждаме в себе си слаби страни или винаги ги търсим умело в околните. Градивната критика ли е по-важна или деструктивната. Много пъти ни се иска да приложим деструктивната във всичките ѝ измерения, дори с цената на болка и страдание, а градивната критика може би е умение само на „зидарите“. Черен хумор ли е или сто процентова истина, че „педагогът и педофила обичат силно децата“. Знанието е най-голямата сила, но в ръцете на неразумния, алчния и егоцентрика то има разрушителен характер.

„Алтернатива на творческото съзидание е деструктивността. Има хора, които не могат да създават живот, но могат да го разрушат. С акта на рушенето човекът също се издига над пасивното състояние. Разрушителността и творчеството са форми на активно включване в света. Това е най-същественният избор, който човек трябва да направи: да създава или руши; да обича или мрази. Други средства за удовлетворяване на трансцендентната потребност няма.“ (Стойков, Илия. Психология на личността в творчеството на Ерих Фром, с. 41).

„Най-разпространеното мнение в ежедневието е заблудата, че „да даваш“, означава да се лишиш от нещо да направиш жертва заради другия. Някои определят даването като саможертва в името на другия или обществото. За здравата творческа и продуктивна личност „да дадеш“ има смисъл като висш израз на сила.“ (Стойков, Илия. Психология на личността в творчеството на Ерих Фром, с. 124).

Дали е по-лесно да вървиш напред, когато Мъдростта на Учителя беше навсякъде чисто физически – седнала с величествената си осанка вляво на бюрото или отрезвяваща със силния, всяващ респект глас в телефона. В усещането, че винаги можеше да се разчита на адекватен, структуриран и изпълнен с последователност отговор. Има моменти, в които всичко изглежда безвъзвратно загубено или може би останало в миналото и мислите, но силната любов към създаденото от доц. Стойков е достатъчно силно и градивно чувство, което трябва да ни мотивира. Все си мисля, че в завещаното от него се крие мотивацията да продължиш и да създаваш, а не да разрушаваш и да предаваш постигнатото в десетилетия наред. Лицемерието и пошлостта са опустошителни сили, но разумът и колективизмът би трябвало да са достатъчно силни и издръжливи пред задаващите се бури. Съвет ли бе „да не работим с хипотези“ или страх от това, че нашата слабост ще ни превземе. Слабост ли е, или безотговорност да не можеш да застанеш зад думите си, да не си последователен в действията си и да предпочиташ за жанрова форма „аз чух, на мен ми казаха“ пред „докладна записка с подател и адресат“. „Само истинското познание за самите нас ще ни помогне да бъдем адекватни на всички предизвикателства на съдбата.“ – доц. д-р Илия Стойков

Думите, мислите, книгите, заветите всичко ще бъде тук и сега. С ясното съзнание, че нищо няма и не може да бъде същото, мотивацията да продължим добрите и градивни дела ще бъде светлината в тъмното, което макар и да остави отпечатък в душата ни трябва да ни изведе до Светлината на доброто и продуктивното бъдеще.

ЛИТЕРАТУРА LITERATURA

1. **Маслоу, Е.** Мотивация и личност. С.: Кибера, 2010.
Maslow, E. Motivacia i lichnost. S.: Kibera, 2010.

2. **Стойков, Ил.** Обща психопатология. В. Търново, 2013.

Stoikov, П. Obshta psihopatologia. V.Tarnovo, 2013.

3. **Стойков, Ил.** Психология на личността в творчеството на Ерих Фром.
В. Търново, 2011.

Stoikov, П. Psihologia na lichnostta v tvorchestvoto na Erich From.
V.Tarnovo, 2011.